

Сосновенко Наталія Василівна,
*науковий співробітник
лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи
Національної академії педагогічних наук України*

Горленко Валентина Миколаївна,
*науковий співробітник
лабораторії прикладної психології освіти
Українського науково-методичного центру
практичної психології і соціальної роботи
Національної академії педагогічних наук України*

ІВАН ЦУШКО: БІЛЯ ВИТОКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ОСВІТИ

Минулого року практичними психологами і соціальними педагогами відзначалася 30-та річниця створення психологічної служби у системі освіти України. У Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні за 2021 рік зазначено, що психологічна служба являє собою розгалужену структуру навчально-методичних центрів/лабораторій, посад методистів, практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти усіх типів від дошкільної до вищої освіти. Становлення і розвиток якої визнано однією з найбільш вдалих освітніх реформ та найбільш суттєвим внеском вітчизняної психологічної науки у педагогічну практику [1, с.114]. Однією з постатей, яка зробила значний вклад у формування і розбудову психологічної служби освіти України є Іван Іванович Цушко – директор-організатор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, соціолог, кандидат філософських наук.

Шлях до створення психологічної служби освіти є цілком логічним з огляду на трудовий шлях Івана Івановича. Звернемося до його біографії. Цушко Іван Іванович народився 10 січня 1959 році в селі Лиса Гора, що на Миколаївщині. В 1976 році, після закінчення Лисогірській школі №1 школи, подав документи до Київського військово-морського училища. Проте перед

вступними іспитами плани змінилися і Цушко І. І. вступив до Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка на філософський факультет. Ще у студентські роки, Іван Іванович розпочав трудову діяльність на посаді соціолога Боярського машинобудівного заводу «Іскра». В 1981 році, після закінчення Київського державного університету, отримав направлення на БМЗ «Іскра», де працював до листопада 1993 року на посадах соціолога, керівника групи, начальника бюро соціально-психологічних досліджень.

У 1990 році захистив дисертацію на тему «Розвиток соціальної активності в трудовому колективі» під керівництвом Миколи Ничипоровича Корнева та отримав науковий ступінь кандидата філософських наук.

З листопада 1993 року Іван Іванович почав працювати в системі освіти Києво-Святошинського району Київської області: головним психологом районного відділу освіти, директором навчально-методичного центру практичної психології. Києво-Святошинський навчально-методичний центр практичної психології – перший районний навчально-методичний центр практичної психології в Україні – створювався Цушком Іваном Івановичем за підтримки Колібабчука Володимира Захаровича, тоді керівника Києво-Святошинського відділу освіти [2].

Системна робота зі створення психологічної служби системи освіти України розпочалася з 1991 року, коли в Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України було створено новий підрозділ – Центр психологічної служби в системі народної освіти. У часи, коли служба тільки створювалася, коли визначалися перспективи, будувалися плани, вивірялися стратегії розвитку служби, а саме з вересня 1998 року Іван Іванович був призначений директором Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи. На той час Центр був єдиною установою, яка визначала стратегію, зміст і напрями науково-методичного забезпечення професійної діяльності працівників психологічної служби системи освіти.

Головним здобутком діяльності Івана Цушка стало створення нормативно-правової бази діяльності практичних психологів і соціальних

педагогів. Законність та етичність професійної діяльності є найважливішими пріоритетами в роботі практичного психолога та соціального педагога закладів освіти й ознакою високого професіоналізму. За час його керівництва Центром було розроблено затверджено на рівні Міністерства освіти і науки України такі нормативно-правові документи:

- наказ Міністерства освіти і науки України від 03.05.1999 № 127 «Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України» (із змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2009 року № 616);

- наказ Міністерства освіти і науки України від 15.08.2000 № 386 «Про затвердження Типового положення про центри практичної психології і соціальної роботи»;

- наказ Міністерства освіти і науки України від 19.10.2001 № 691 «Про затвердження Положення про психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів»;

- наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2001 № 330 «Про затвердження Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України»;

- лист Міністерства освіти і науки України від 27.08.2000 № 1/9-352 «Щодо планування діяльності, ведення документації і звітності усіх ланок психологічної служби системи освіти України»;

- лист Міністерства освіти і науки України від 13.12.2001 № 1/9-493 «Про атестацію практичних психологів (соціальних педагогів) загальноосвітніх навчальних закладів та центрів практичної психології і соціальної роботи».

Основні наукові роботи Івана Івановича Цушка опубліковані в незалежній Україні. На жаль, з урахуванням ситуації в країні на початку її становлення вони виходили невеликим друком. З певною частиною напрацювань І. І. Цушка можна ознайомитися в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Зі створенням електронної бібліотеки

Національної академії педагогічних наук України з'явилася можливість опублікувати електронні версії деяких робіт Івана Івановича. За статистичними даними бібліотеки методичні рекомендації «Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід», підготовлені за участю І. І. Цушка, входять до 25 найбільш завантажуваних робіт серед майже 27 тисяч ресурсів.

На основі аналізу опублікованих робіт І. І. Цушка можна виділити основні напрями наукових інтересів.

Організація та науково-методичні засади діяльності психологічної служби. І. І. Цушком, як фундатором психологічної служби, розглянуті етапи становлення і розвитку психологічної служби; визначені завдання, структура та управління, зміст діяльності служби; нормативно-правове забезпечення діяльності практичних психологів та соціальних педагогів [3].

Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків. На думку науковця, здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, вчителів, суспільства в цілому і є для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави. І. І. Цушко вважав психологічну службу складовим компонентом комплексної програми здоров'я, що має запроваджуватися в дитячому колективі. Ним були розглянуті теоретичні аспекти здоров'я учнівської молоді, визначена сутність «здоров'язберігальних технологій» та розглянуті їх класифікації, визначені і описані етапи процесу навчання в умовах здоров'язберігальної педагогіки, які відрізняються один від одного як специфічними завданнями, так і особливостями методики [4].

Формування навичок захисту і збереження репродуктивного здоров'я учнівської і студентської молоді. Іван Іванович у своїх дослідженнях приділяв особливу увагу психоедукації здобувачів освіти з питань відповідального ставлення до охорони особистого здоров'я, пропагування здорового способу життя, планування сім'ї, зміцнення репродуктивного здоров'я населення, охорони материнства, а також профілактики онкологічних захворювань. Проблема збереження репродуктивного здоров'я за своєю значущістю,

масштабністю, як вважав дослідник, є однією з найбільш актуальних. Провідна роль у її вивченні належить не тільки медицині, а й іншим галузям, що стосуються репродуктивного формування, перш за все психології, соціології, освіти, іншим відомствам та службам, науково теоретичний здобуток яких стає генератором нових профілактичних, корекційних і терапевтичних технологій. Науковцем уточнювалось поняття «репродуктивне здоров'я молоді», вивчалися фактори впливу, методики формування репродуктивної поведінки особистості [5].

Психолого-педагогічна реабілітація дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах (діти, вилучені з сільськогосподарської праці, секс-бізнесу, «діти вулиці», працюючі діти).

У своїх працях І. І. Цушко підкреслював важливість підвищенні рівня обізнаності всіх учасників освітнього процесу та громадськості щодо негативних наслідків від торгівлі дітьми. Торгівля дітьми/людьми залишається гострою та реальною проблемою для багатьох країн світу, у тому числі й для України. Вчений зазначав, що саме практичні психологи та соціальні педагоги на високому професійному рівні можуть здійснити профілактичну, просвітницьку, консультаційну роботу з дітьми, підлітками, які постраждали від насильства та торгівлі людьми. Непоодинокі випадки, коли дітей примушують виконувати роботу, яка шкодить психічному та фізичному здоров'ю, яка порушує норми міжнародного права та національного законодавства, яка фізично та соціально небезпечна для дітей. Така праця позбавляє дітей дитинства та заважає їх розвитку. Ідеєю вченого, згідно з його дослідженнями було встановлено, що до процесу реабілітації необхідно активно залучати саму дитину та враховувати її погляди, інтереси на етапах розробки, проведення та оцінки ефективності реабілітаційних заходів.

З огляду на те, що розроблені І. І. Цушком науково-методичні засади стали основою для усієї подальшої діяльності психологічної служби системи освіти, напрацювання науковця заслуговують на вивчення як сходинку у становленні практичної психології.

Список використаних джерел:

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні: монографія / Нац. акад. пед. наук України; за заг.ред. В.Г.Кременя. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. (До 30-річчя незалежності України). DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
2. Снігульська В. Іван-будівничий. Психолог. 2009. № 2. С. 3–9.
3. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: Навчально-методичний посібник; В 2 т. / за ред. В.Г.Панка, І.І Цушка. Київ: Ніка-центр, 2005. Т. 1. 328 с.
4. Цушко І. І. Теоретичні аспекти здоров'я учнівської молоді. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014.
5. Цушко І. І. Формування навичок захисту і збереження репродуктивного здоров'я учнівської і студентської молоді. Київ: Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. 102 с.

Чередніченко Олексій Миколайович,
*кандидат економічних наук,
 доцент кафедри психології
 Вищого навчального приватного закладу
 «Дніпровський гуманітарний університет»*

МАКСИМЕНКО С. Д. – СТЕЖИНКИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Академік Національної академії педагогічних наук України доктор психологічних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений працівник науки і техніки України.

Він є видатним вченим у галузі загальної, генетичної, медичної, вікової, освітньої психології та методології розвиваючого навчання. Сергій Дмитрович народився 15 грудня 1941 року в селі Запруддя Рокитнянського району на Київщині.

У 1965 році у м. Горький закінчив педагогічний факультет Київського державного педагогічного інституту ім. М. Горького.

З 1965 року почав свою кар'єру в освіті. Він працював вчителем, заступником директора Дарницького дитячого будинку. З 1970 року викладав на кафедрі психології Київського державного педагогічного інституту ім. Горького, де потім був старшим викладачем. З 1975 року – заступник директора